

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

MGR JOANNY BEREZNOWSKIEJ-BULAS

„Wykonywanie kary pozbawienia wolności w stosunku do sprawców przemocy w rodzinie”

Niniejsza rozprawa doktorska poświęcona jest problematyce wykonywania kary pozbawienia wolności w stosunku do sprawców przemocy w rodzinie. Zagadnienia dotyczące przemocy w rodzinie, w różnych jej aspektach, doczekały się bogatej literatury przedmiotu. Są to zarówno opracowania naukowe z różnych dziedzin – prawa, socjologii, psychologii, pedagogiki, często o charakterze interdyscyplinarnym, jak i raporty oraz publikacje organizacji pozarządowych, skupiające się na praktycznym wymiarze regulacji dotyczących przemocy w rodzinie, w szczególności na ściganiu i karaniu tego przestępstwa, jak również na analizie skutecznych sposobów zapobiegania temu zjawisku i podejmowanych przez państwo działań w tym obszarze. W przypadku publikacji prawniczych tematem były dotychczas zagadnienia prawnokarne, kryminologiczne i wiktymologiczne, jak również przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w praktyce organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Zjawisko przemocy w rodzinie jest jednym z głównych problemów, z którymi od dawna zmagają się społeczeństwa. Przybiera ono coraz większe rozmiary, dotykając wiele osób, a zjawisko to nasiliło się jeszcze w czasie pandemii COVID-19. Przemoc występuje w różnych środowiskach i sferach życia. Przejawia się w licznych formach niespenalizowanych nadużyć oraz skodyfikowanych przestępstw, jest jedną z głównych patologii społecznych. Dlatego przeciwdziałanie przemocy w rodzinie powinno być dla organów państwowych zadaniem priorytetowym. Przyrodzona i niezbywalna godność jednostki stanowi bowiem źródło wolności i praw każdego człowieka i obywatela, zagwarantowanych w art. 30 Konstytucji RP. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Różne badania pokazują, że przemoc, szczególnie wobec kobiet, jest coraz częściej występującym problemem społecznym, pojawia się również w kontekście innych patologicznych zjawisk społecznych, takich jak alkoholizm, narkomania czy przestępczość.

Populacja skazanych sprawców przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności, nie jest zbyt zróżnicowana. Cechuje ich określony wiek, stopień demoralizacji, status społeczny, płeć, uzależnienia, a także częstotliwość uprzedniej karalności. Grupa ta powinna

być zatem poddawana określonym oddziaływaniom penitencyjnym, zmierzającym do przeciwdziałania przemocy i zapobiegania ponownemu popełnieniu tego przestępstwa.

Określone przez ustawodawcę w art. 67 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego cele kary pozbawienia wolności realizowane są na etapie jej wykonywania. Skazani prawomocnie sprawcy przemocy w rodzinie, w zależności od systemu odbywania kary pozbawienia wolności, poddawani są określonym oddziaływaniom za pomocą odpowiednich środków i metod, związanych ściśle ze specyfiką danego systemu wykonywania kary. W przypadku skazanych prawomocnie sprawców przemocy w rodzinie priorytetowe zdaje się być zwalczanie problemu uzależnienia od alkoholu i ograniczenie stosowania przemocy, a także zidentyfikowanie mechanizmów pozwalających im na normalne funkcjonowanie w społeczeństwie po opuszczeniu zakładu karnego.

Biorąc pod uwagę skalę przemocy w rodzinie oraz jej strukturalny charakter, fakt, że najczęściej doświadczają jej kobiety, istotne są rozwiązania systemowe, nastawione nie tylko na udzielanie pomocy osobom doświadczającym przemocy, lecz również adresowane do sprawców. Działania korekcyjne wobec sprawców przemocy w rodzinie, podejmowane w warunkach penitencyjnych, są istotnym elementem prewencji i zapobiegania ponownemu popełnieniu tego przestępstwa. Zagadnienia związane z postępowaniem wobec sprawców przemocy w rodzinie przebywających w izolacji penitencjarnej są przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej.

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny, a problematyka badawcza miała wpływ na strukturę rozważań w niej przedstawionych. W części teoretycznej w rozdziale I przedstawiono problematykę przemocy w ujęciu psychospołecznym oraz zagadnienia związane z przemocą w rodzinie: jej definicję, specyfikę i rodzaje, skalę zjawiska, jak również sposoby zapobiegania i zwalczania. Zagadnienia przedstawione w tym rozdziale są istotnym tłem dla dalszych rozważań dotyczących bezpośredniego oddziaływania na sprawców przemocy w rodzinie w warunkach izolacji penitencjarnej.

Rozdział II poświęcony jest normatywnemu ujęciu przemocy w rodzinie. Omówiono w nim międzynarodowe regulacje prawne dotyczące przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, przyjęte w systemach prawnych Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy i Unii Europejskiej. Są to zarówno pakt, konwencje i dyrektywy, jak i instrumenty tzw. prawa miękkiego, takie jak zalecenia, rezolucje czy dokumenty końcowe konferencji organizowanych pod auspicjami ONZ, które wywarły wpływ na wypracowanie międzynarodowych standardów ochrony przed przemocą domową. W części drugiej tego rozdziału przedstawiono krajowe regulacje prawne, zawarte w ustawie o przeciwdziałaniu

przemocy w rodzinie wraz z najnowszymi zmianami – nakazem opuszczenia mieszkania i zakazem zbliżania się wydawanym w postępowaniu cywilnym, jak również uwzględnione w Kodeksie karnym. W przypadku reakcji prawnokarnej skupiono się przede wszystkim na kodeksowym przestępstwie znęcania się, stypizowanym w art. 207 k.k., choć przedstawiono również analizę ustawowych znamion innych przestępstw, które w pewnych wypadkach mogą być zakwalifikowane jako przemoc w rodzinie.

W rozdziale III omówiono zasadę indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym. Ta część pracy koncentruje się przede wszystkim na zagadnieniach prawnych dotyczących celów karania oraz celów wykonywania kary pozbawienia wolności, jak również omówiono w niej system penitencjarny z uwzględnieniem rodzajów i typów zakładów karnych, systemów wykonywania kary pozbawienia wolności oraz ich ewentualnego wpływu na możliwość ubiegania się skazanych o warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary. W dalszej części rozdziału przedstawiono klasyfikację skazanych, a także stosowane wobec nich środki i metody oddziaływania wychowawczego. Ponadto w rozdziale III przybliżono założenia i cele najpopularniejszych programów korekcyjno-edukacyjnych, stosowanych wobec skazanych sprawców przemocy w rodzinie – programu Duluth oraz Treningu Zastępowania Agresji (ART).

W teoretycznej części pracy, przedstawiając regulacje prawne dotyczące przemocy w rodzinie, wykorzystano przede wszystkim metodę prawnodogmatyczną i prawnoporównawczą. Metody te pozwoliły szczegółowo przeanalizować obowiązujące przepisy krajowe i akty prawa międzynarodowego oraz standardy służące zapobieganiu i przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej.

W części empirycznej pracy w rozdziale IV przedstawiono założenia metodologiczne oraz wyniki przeprowadzonych badań aktowych, dotyczących sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności w stosunku do skazanych prawomocnie na podstawie art. 207 k.k. sprawców przemocy w rodzinie, którzy zakończyli odbywanie kary w latach 2018–2021. Badania zostały przeprowadzone w listopadzie i grudniu 2021 r. oraz w maju 2022 r. w dwóch jednostkach penitencjarnych położonych na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Krakowie: w Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Krakowie – Nowej Hucie, który jest zakładem karnym typu półotwartego dla skazanych mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy oraz dla młodocianych i w Zakładzie Karnym w Nowym Sączu, który jest zakładem karnym typu zamkniętego dla recydywistów penitencjarnych z oddziałem dla tymczasowo aresztowanych.

Celem badań była analiza i ocena sposobu postępowania z grupą skazanych sprawców przemocy w rodzinie w warunkach izolacji penitencjarnej. Głównym celem badawczym, była odpowiedź na pytanie, w jaki sposób wykonywana jest kara pozbawienia wolności w stosunku do sprawców przemocy w rodzinie w jednostkach penitencjarnych okręgu małopolskiego. Ze względu na złożoność analizowanego zagadnienia konieczne było także sformułowanie kilku dodatkowych pytań badawczych, bezpośrednio związanych z głównym problemem badawczym i stanowiących jego uzupełnienie:

1. W jakich zakładach karnych i systemach wykonywania kary odbywają karę pozbawienia wolności skazani za przestępstwo z art. 207 k.k.?

2. Jakie środki oddziaływania stosuje się wobec skazanych za to przestępstwo w poszczególnych systemach wykonywania kary?

3. Czy skazani za znęcanie się w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności utrzymują kontakt z rodziną i innymi osobami bliskimi?

4. Jak zachowanie tych skazanych w czasie pobytu w zakładzie karnym (oraz ewentualnie ich stosunek do popełnionego przestępstwa) oceniane jest przez administrację penitencjarną?

5. Czy w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności wobec tej kategorii skazanych podejmowano czynności zmierzające do przygotowania ich do zwolnienia?

6. Czy i jak często skazani za przestępstwo z art. 207 k.k. uzyskiwali zezwolenie na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego lub warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności?

Badanie polegało na bezpośredniej analizie dokumentów – akt osobowych 73 mężczyzn skazanych za popełnienie czynu z art. 207 k.k., którzy w latach 2018–2021 zakończyli odbywanie kary pozbawienia wolności w dwóch wybranych jednostkach penitencjarnych okręgu małopolskiego.

Wyniki badań omówionych w części empirycznej pracy, jak również analiza obowiązujących regulacji prawnych w zakresie oddziaływania penitencjarnego pozwoliły sformułować wnioski końcowe i propozycje zmian *de lege ferenda* przedstawione w podsumowaniu pracy.

6. 10. 2022 r. Joanna Perzanowska - Buleś